
Scenariusz zajęć terenowych opracowany w ramach projektu
Edukacja społeczności zamieszkujących obszary chronione województwa kujawsko-pomorskiego.
Lubię tu być ... na zielonym!

- I. Temat: „Ptasie podchody”**
- II. Opracował:** Andrzej Jankowski
- III. Cele zajęć:** Zapoznanie z ekologią awifauny w formie zabawy oraz przyswojenie zasad proekologicznych.
- IV. Grupa docelowa:** dzieci w wieku szkolnym (możliwość dostosowania do wieku)
- V. Czas trwania zajęć:** 90 - 120 minut (w zależności od wieku, rodzaju terenu i warunków atmosferycznych)
- VI. Miejsce zajęć:**
- Ścieżki edukacyjne na Półwyspie Potrzymiech
 - Baza wypadowa: Ośrodek Edukacji Ekologicznej „Rysiówka”
 - Opcjonalnie: inny teren bogaty w awifaunę (do danego terenu należy zmodyfikować Karty aktywności wybierając gatunki charakterystyczne dla danego terenu oraz reprezentujące różne biotopy)
- VII. Metody pracy:** metoda praktycznego działania
- VIII. Forma zajęć:**
- zajęcia terenowe
 - pogadanka
- IX. Materiały i środki dydaktyczne :**
- karty zadań (karty „Ptasie podchody” – najlepiej zalaminowane, ewentualnie w koszulkach biurowych)
 - karta monitoringu ornitologicznego (dla starszych)
 - flamastry
 - taśma klejąca
 - gumki recepturki
 - skarby (gadżety, słodczyce lub inne nagrody)

X. Przebieg zajęć:

1. Prowadzący przed rozpoczęciem zajęć na ścieżce edukacyjnej pozostawia karty ptaków ze wskazówkami do znalezienia skarbu w terenie. Najprostszymi obiektami do umieszczenia kart zadań są drzewa, słupy, charakterystyczne, ale łatwo dostępne punkty przy drodze (karty zadań poniżej). Karty zabezpieczone powinny być koszulkami biurowymi, a najlepiej zalaminowane. Na ścieżce zostawia wskazówki w postaci strzałek (z kamieni /patyków /narysowane w gruncie). W miejscu do którego prowadzą wskazówki pozostawia skarb. Dobrym rozwiązaniem jest umieszczenie skarbu w miejscu docelowym wycieczki lub w miejscu startu, aby umożliwić sprawny powrót grupy do bazy.
2. Po spotkaniu z grupą prowadzący wita słuchaczy, przedstawia się i mówi o Projekcie Unijnym. Wyjaśnia gdzie się znajdują oraz czego będą dotyczyły zajęcia plenerowe. Słuchacze otrzymują karty do wypełnienia oraz zostają zapoznani z zasadami obowiązującymi podczas zabawy. Starsi odkrywcy otrzymują również Karty monitoringu ornitologicznego.
 - *Witajcie, mam na imię (...) i jestem Zielonym edukatorem w (Nadgoplańskim Parku Tysiąclecia). Jesteście uczestnikami projektu unijnego pt. „Edukacja społeczności zamieszkujących obszary chronione województwa kujawsko-pomorskiego: Lubię tu być... na zielonym” i dzisiaj przekonacie się, dlaczego warto dbać o przyrodę i zapoznacie się również z dzikimi mieszkańcami naszego Parku. W grze plenerowej „Ptasie podchody” nasze Nadgoplańskie ptaki ukryły przygotowany dla Was skarb, ale na szczęście zostawiły wskazówki do jego odnalezienia!*
 - *Dla starszych dodatkowo:*
 - *Na kartach monitoringu ornitologicznego zapisujemy swoje imię jako obserwatora, datę obserwacji oraz miejsce przeprowadzenia obserwacji. Bardzo ważne jest również dokładne opisanie obserwowanego siedliska i warunków atmosferycznych – temperaturę, siłę i kierunek wiatru, stopień i rodzaj zachmurzenia oraz intensywność i rodzaj opadów. Ich zmiana znacząco może wpływać na skład gatunkowy lokalnej awifauny.*
3. Prowadzący rozdaje (po konsultacji z opiekunami) dwóm odpowiedzialnym uczniom karty odpowiedzi (karta do wydruku poniżej, do rozcięcia na dwie części) oraz flamastry. Poucza uczestników, aby znalezione koszulki i taśmę klejącą przekazać prowadzącemu, a nie wyrzucać. Uczestnicy otrzymują lornetki i zapoznani zostają z zasadami dotyczącymi obsługi sprzętu.

- *Spójrzcie na lewy okular, tam jest biała lub czarna kropka, a obok jest strzałka. Przekręćcie tak, aby kropka stykała się ze strzałką. Ostrość obrazu regulujemy dużym pokrętkiem patrząc na ptaki. Pamiętajmy o dwóch ważnych zasadach. Po drugie – nie zdejmujemy lornetki z szyi. Są one delikatne, a po pewnym czasie noszenia czuć ich ciężar, więc jest łatwiej i bezpieczniej.*
 - Celowo prowadzący wymienia w pierwszej kolejności zasadę drugą, aby zwrócić uwagę słuchaczy na zagadnienie.
 - *To była druga zasada, a jaka jest pierwsza? (...) Najważniejsza zasada – choćby leciał smok albo pegaz, nigdy nie patrzymy lornetką w kierunku słońca! Można uszkodzić sobie wzrok.*
 - *Podczas wycieczki obserwujcie uważnie drogę, ponieważ ptaki zostawiły wskazówki. Mogły ułożyć je z patyczków lub z kamieni. Jak znajdziecie wskazówkę pokażcie ją wszystkim, spróbujcie odgarnąć co to za ptak, a ja opowiem Wam o jego życiu kilka ciekawostek. Liczby przy literach pomogą Wam uzupełnić podpowiedź, gdzie ptaki schowały skarb. Szukajcie też ptasich przyjaciół wszędzie dookoła. Jak będziemy cicho uda nam się zobaczyć pięknych mieszkańców Parku i zaobserwować ich zwyczaje. Proszę również o przekazanie mi taśm klejących, które przytrzymują nasze wskazówki. To bardzo ważne, aby nie pozostawiać po sobie odpadów. Mogą zaplątać się w nie żyjące tu zwierzęta.*
4. Prowadzący po każdej znalezionej wskazówce pyta czy ktoś wie, co to jest za ptak. Następnie opowiada o biologii i ekologii ptaków odpowiadając również na pytania słuchaczy i nauczycieli.
- *Śmieszka – jest to najbardziej pospolita a mew. Latem jej głowa jest czarna, jest to tak zwana szata godowa. Zimą zmienia barwę głowy na białą, pozostaje tylko czarna plama z boku głowy. Śmieszka jest wszystkożerna. Mewy często mylone są z rybitwami – te natomiast są smuklejsze, mają bardziej zastrzone skrzydła i rozdwojony ogon. Polują nurkując w wodę, i w przeciwieństwie do mew nie odżywiają się padliną. Rybitwy odlatują na zimę w przeciwieństwie do mew. Najczęściej spotykaną rybitwą w parku jest rybitwa rzeczna.*
 - Prowadzący opowiada o celach behawioru obserwowanych mew i odpowiada na pytania.
 - *Łabędź niemy – jest to piękny, duży ptak, który jest również najcięższym Polskim ptakiem. Może ważyć nawet 16 kg! Często zjada podwodną roślinność zamurzając głowę pod wodę.*

Pamiętajmy, że nieprawidłowa dieta, bogata w węglowodany takie jak bułki czy chleb, może powodować nieuleczalną u dorosłych łabędzi i kaczek chorobę zwaną anielskim skrzydłem, które uniemożliwia ptakom lot. Zazwyczaj nie odlatuje na zimę.

- Prowadzący opowiada o celach behawioru obserwowanych łabędzi i odpowiada na pytania.
- *Bielik – wbrew powszechnej opinii nie jest orłem, a po prostu bielikiem. Jest to największy ptak drapieżny naszego kraju. Rozpiętość jego skrzydeł to ponad 2 m! Samica jest zazwyczaj większa i cięższa od samca. Odżywia się głównie rybami, ale nie pogardzi kaczkami, zwłaszcza w okresach zimowych, kiedy duża część jeziora zamarza. Budują olbrzymie gniazda na starych drzewach. Orły posiadają mniejsze i ciemniejsze dzioby – np. orzeł przedni. Z ptaków drapieżnych na tym terenie łatwo zaobserwować również myszołowy i błotniaki stawowe. Nie odlatuje na zimę z kraju.*
- Prowadzący opowiada o celach behawioru obserwowanych bielików i odpowiada na pytania.
- *Wróbel – bardzo popularny i lubiany gatunek małego ziarnojada. Wróbelki nie boją się ludzi i bardzo chętnie żyją na krzewach i żywopłotach w pobliżu zabudowań. Występuje u nich dymorfizm płciowy – czyli samiec różni się wyglądem od samiczki, jego kolory są bardziej wyraźne. Wróbla łatwo pomylić z mazurkiem – u niego jednak brak dymorfizmu, jest mniejszy od wróbla, a na policzku widać czarną kropkę. Pozostaje z nami przez cały rok.*
- Prowadzący opowiada o celach behawioru obserwowanych wróbli i odpowiada na pytania.
- *Gęgawa – jest symbolem Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia. Gęś ta chętnie spaceruje nie tylko po półwyspie Potrzymiech, ale również po ścieżkach pieszych i rowerowych w okolicach Mysiej Wieży. Gęgawy są zazwyczaj monogamiczne i mogą żyć ponad 70 lat. Cechują się również wysoką inteligencją i pamięcią. Jest to największa dziko żyjąca gęś w Polsce i jest również przodkiem gęsi domowej. Gęgawę można pomylić z gęsią zbożową i gęsią białoczelną (obie są mniejsze, zbożowa ma ciemny dziób, a białoczelna jak sama nazwa wskazuje – białą plamę na czole). Stada gęsi przebywających nad Gopłem w okresie wiosennych i jesiennych przelotów liczą kilkadziesiąt tysięcy sztuk, co robi ogromne wrażenie. Odżywiają się pokarmem roślinnym.*
- Prowadzący opowiada o celach behawioru obserwowanych gęsi i odpowiada na pytania.

- *Czajka – piękny, wodno-błotny ptak z rodziny siewczkowatych. Jest ściśle związana z obszarami błotnymi, gdzie żeruje i wyprowadza lęg. Często jeden z symboli wiosny, ponieważ przylatuje do Polski jak jeden z pierwszych gatunków. Odżywia się głównie bezkręgowcami. Bardzo dzielnie bronią swojego potomstwa dziobiąc i okrzykując napastnika. Długie nogi są ich przystosowaniem do brodzącego tryby życia.*
 - Prowadzący opowiada o celach behawioru obserwowanych czajek i odpowiada na pytania.
 - *Szpak – występuje w bardzo dużej ilości, zwłaszcza na wiosnę i jesienią można zobaczyć ogromne stada, z faktu, że ptaki te migrują na zimę. Samiec posiada piękne upierzenie i trudno go pomylić z innym ptakiem. Szpaki zjadają stosunkowo duże ilości stonki, czyli szkodników, ale odżywiają się nie tylko owadami. Bardzo lubią zjadać wiśnie, czereśnie i jabłka, przez co nie są lubiane przez sadowników.*
 - Prowadzący opowiada o celach behawioru obserwowanych szpaków i odpowiada na pytania.
5. Prowadzący kontroluje grupę oraz w razie potrzeby wspomaga ją w znalezieniu skarbu.
6. Ostatnia wskazówka znajduje się na wieży ornitologicznej, gdzie słuchacze mogą zaobserwować duże ilości ptactwa wodno-błotnego. Prowadzący przedstawia widoczne gatunki ptaków i opowiada o ich biologii i ekologii. Wieża ta jest zlokalizowana na wschodniej części półwyspu Potrzymiech, zatem prowadzący opowiada również o przepływowym charakterze Jeziora Gopło oraz o wpływie lokalnego ekosystemu na przyrodę. Miejsce może być zmienione uwzględniając specyfikę terenu.
- *Widzimy tutaj (...) oraz stada (...), charakteryzują się (...)* – w zależności od gatunków. Prowadzący oznacza widoczne ptaki i odpowiada na pytania słuchaczy. Następnie opowiada:
 - *Dla młodszych słuchaczy:*
 - *Jest to wschodnia, czyli przepływowa część jeziora Gopło, które jest sercem Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia. Jest to jezioro polodowcowe rynnowe, jednak nietypowe, ponieważ jest dość płytkie. Ze względów dawnej powierzchni nazywane było Mare Polonorum, czyli Morze Polaków. Długa linia brzegowa, czyli pas szuwarów na brzegach jeziora, daje doskonałe warunki dla rozwoju ptactwa wodno-błotnego, gdzie mogą się ukrywać i składać jaja. Znajdujemy się teraz na półwyspie Potrzymiech w jego środkowej części, półwysep ten ma on aż 9 km długości! Na nim znajduje się również*

Ośrodek Edukacji Ekologicznej „Rsiówka” z której wyruszyliśmy na poszukiwanie skarbu. Największą wyspą jest Wyspa Potrzymionek, po drugiej stronie półwyspu. Jest tam rezerwat ścisły, więc nie wolno tam wchodzić. Dzięki temu ptaki mogą tam odpocząć bez obawy o niepokojenie. Jest to jezioro przepływowe, więc przez wschodnią zatokę, którą widzicie, przepływa Noteć, a przez nią szlak żeglowny, co stanowi pewne zagrożenie dla ptaków i płoszy je.

- *Dla starszych słuchaczy:*
 - *Jest to wschodnia, czyli przepływowa część jeziora Gopło, które jest sercem Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia. Jest to jezioro polodowcowe rynnowe, jednak nietypowe, ponieważ jest dość płytkie. Ze względów dawnej powierzchni nazywane było Mare Polonorum, czyli Morze Polaków. Jest to drugie co do wielkości Polskie jezioro rynnowe po Jezioraku, i 9 w Polsce. Jest to największe jezioro w naszym województwie pod względem powierzchni. Na przełomie XVIII i IX wieku przeprowadzono liczne prace regulacyjne, a dokładnie zostały pobudowane: Kanał Bydgoski oraz Kanał Warta-Gopło, co spowodowało obniżenie poziomu wód o 3,34 m, a z 11 244 ha powierzchni zostało 2 154 ha odsłaniając gleby pod uprawę doskonałej jakości. Długość jeziora to 25 km, maksymalna szerokość to 2,5 km, a minimalna to 50 m. Średnia głębokość jeziora wynosi niewiele, bo tylko 3,6 m, a maksymalna 16,6 m. Długość linii brzegowej to około 87,5 km, co daje doskonałe warunki dla rozwoju ptactwa wodno-błotnego, gdzie mogą się ukrywać i wyprowadzać lęgi. Znajdujemy się teraz na półwyspie Potrzymiech w jego wschodniej części, półwysep ten ma on aż 9 km długości. Na nim znajduje się również Ośrodek Edukacji Ekologicznej „Rsiówka” z której wyruszyliśmy na poszukiwanie skarbu. Największą wyspą jest Wyspa Potrzymionek, znajduje się ona na zachodniej zatoce, która jest ścisłym rezerwatem i obowiązuje całkowity zakaz wplywania do niej. Dzięki temu ptaki mogą tam odpocząć bez obawy o niepokojenie. Jest to jezioro przepływowe, więc przez wschodnią zatokę, którą widzicie, przepływa Noteć, a przez nią szlak żeglowny, co stanowi pewne zagrożenie dla ptaków i płoszy je.*
 - *Prowadzący odnosi się do behawioru widocznej awifauny w odniesieniu do uwarunkowań terenu oraz panujących warunków atmosferycznych – w zależności od gatunków.*
7. *Ćwiczenie interaktywne. Każde z dzieci otrzymuje teraz gumkę recepturkę.*
- *Zakładamy gumkę na rękę, robimy „dziób” i nie używając do pomocy drugiej ręki staramy się zdjąć gumkę. (po chwili) Komu się udało? (...) Ta gumka symbolizowała śmieć*

plywający w jeziorze, a nasza ręka szyję ptaka. Jak sami się przekonałiście zdjęcie tego nie jest łatwe. Jeżeli ptak się zapląta w kawałek plastiku, odczuwa to jako dyskomfort. Stara się tego pozbyć nieraz kalecząc się. Inne zwierzęta widząc „coś nowego” na swoim towarzyszu może odrzucić osobnika, ponieważ będzie inny. Gdy śmieć taki pozostaje na zwierzęciu przez dłuższy czas, dotkliwie go rani, a nawet może spowodować jego śmierć. Szczególnie jest to niebezpieczne u młodych ptaków, gdyż te ciągle rosną, a pętla na ich szyi już nie.

8. Prowadzący pyta jakie zachowania są szkodliwe dla ptaków i w jaki sposób możemy je niepokoić. Na podstawie tego prosi grupę, aby każdy przygotował „Kodeks Młodego Obserwatora”, czyli zbiór zasad obowiązujących podczas wizyty w miejscu chronionym oraz wobec napotkanych zwierząt.
9. Grupa podąża ostatnią wskazówką z gry. Po odnalezieniu skarbu prowadzący zbiera flamastry i lornetki oraz informuje grupę o harmonogramie dnia i kolejnych etapach ich edukacji w trakcie pobytu w Parku.

Uwagi:

Przedstawiane zajęcia nie są niezależną edukacją, są kontynuacją cyklu edukacyjnego. Przed przeprowadzeniem tych zajęć należy zapoznać grupę z miejscem, do którego się udajemy, przedstawić formy ochrony przyrody na danym terenie, jego walory przyrodnicze oraz opisać zagrożenia środowiskowe na nim występujące. Niniejszy scenariusz ma na celu przedstawienie bogactwa otaczającej nas przyrody w miejscu przeprowadzenia zajęć oraz ukazanie tzw. „dobrych praktyk” wobec awifauny i przyrody, które mają na celu popularyzację ochrony przyrody, a w efekcie długofalowym poprawienie stanu środowiska oraz zwiększenie świadomości ekologicznej ludności zamieszkujących tereny chronione.

Niniejszy scenariusz należy dostosować nie tylko do specyfiki miejsca przeprowadzenia zajęć dydaktycznych, ale również do cyklicznych zmian klimatu (pór roku) oraz warunków atmosferycznych. Należy uwzględnić również cykliczność zmian przyrody, takich jak zmiana szaty godowej awifauny czy okres lęgowy.

Edukatorze pamiętaj! Zawsze dopasuj poziom zajęć do wieku i stanu wiedzy słuchaczy!